

Sevinc Mahmudova
ADU

YUXARI SINIF ŞAĞIRDLƏRİNƏ İNGİLİS DİLİNDƏ QRAMMATİK BACARIQLARIN AŞILANMASININ BƏZİ PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: qrammatik bacarıqlar, qrammatik (lingvistik) kompetensiya, kommunikativ təlim, ənənəvi metodlar

Keywords: grammar skills, grammar (linguistic) competence, communicative teaching, traditional methods

Ключевые слова: грамматические умения, грамматическая (лингвистическая) компетенция, коммуникативное обучение, традиционные методы

Müasir dünyada əsas ünsiyyət vasitəsi olan ingilis dilinin öyrənilməsində əsas məqsəd dildən kommunikasiya prosesində adekvat şəkildə istifadə etmək qabiliyyətinə yiyələnməkdir. Müasir metodikada hər hansı xarici dilə yiyələnmək həmin dildə kommunikativ səriştəyə yiyələnmək, və öyrənilən dildən müxtəlif kommunikasiya situasiyalarında düzgün və adekvat şəkildə istifadə etməklə kommunikativ niyyətlərinə nail olmaq qabiliyyətinə yiyələnmək kimi başa düşülür. Kommunikativ təlim metodikasının banilərindən biri olan D.Haymsın verdiyi təsnifatda kommunikativ səriştənin bazasını təşkil edən, onun ən vacib və ayrılmaz komponentlərindən biri kimi qrammatik (lingvistik) kompetensiya təqdim edilir. Qrammatik (lingvistik) kompetensiya dildə olan aspektlərə yiyələnməyi, və mənimsənilməli olan lingvistik vahidlərdən kommunikasiya prosesində istifadə etmək bacarıqlarına yiyələnməyi nəzərdə tutur [2]. Kommunikativ təlimin əsasını təşkil edən kommunikativlik prinsipi dilin aspektləri olan leksika, qrammatika və fonetikanın kommunikativ-yönümlü öyrədib-öyrədilməsini tələb edir. Müvafiq proqramlarda mənimsənilməsi nəzərdə tutulmuş lingvistik vahidlərin – söz və söz birləşmələrinin, qrammatik vahidlərin, intonasasiya strukturlarının ilk növbədə kommunikativ mənaya malik olmalı və məhz bu baxımdan təlim prosesinə daxil edilməlidir. Məlum olduğu kimi, dilin əsas aspektlərindən biri qrammatikadır. Qrammatikanın öyrədib-öyrənilməsinin vacibliyi danılmazdır. Lakin, dilin digər aspektləri kimi, qrammatikanın da tədrisi bilavasitə bu və ya digər təlim kontekstində xarici dil tədrisinin məqsədləri ilə bağlıdır. Belə ki, qrammatika-tərcümə metodunun hökm sürdüüyü uzun illər ərzində qrammatikanın tədrisi əsas məqsəd kimi irəli sürülürdü. Lakin, onu qeyd etmək lazımdır ki, qrammatikanın öyrədilməsində əsas məqsəd qrammatik qaydaların əzbərlənməsi, və, beləliklə qrammatikanın deyil, qrammatika haqqında nəzəri biliklərin mənimsənilməsi idi. Əksər hallarda xarici dilə, o cümlədən ingilis dilinə yiyələnmək məhz qrammatik qaydaların əzbərlənməsi ilə eyniləşdirilirdi. Şagird və tələbələrin bilikləri də məhz bu istiqamətdə qiymətləndirilirdi[1]. Məlum olduğu kimi, XX əsrin 70-ci illərində Böyük Britaniyada yaranmış Dillərin Tədrisinə Kommunikativ yanaşma xarici dillərin tədrisi sahəsində ciddi, çox vaxt radikal xarakter daşıyan dəyişikliklərin gətirilməsinə səbəb oldu. Artıq qrammatikanın tədrisi, qrammatik qaydaların mənimsənilməsi bir məqsəd kimi qoyulmurdu. Xarici dillərin, o cümlədən ingilis

dilinin tədrisində əsas məqsəd dildən kommunikativ məqsədlərə nail olmaq üçün istifadə etmək qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi oldu [3].

Son zamanlar ölkəmizdə fəaliyyət göstərən orta və ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisi sahəsində mühüm dəyişikliklər baş verməkdədir. Proqramlarda ingilis dilinin tədrisində əsas məqsəd kimi şagird və tələbələrdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi göstərilir. Eyni zamanda təhsilin hər bir pilləsində mənimsənilməli olan leksik vahidlərin və qrammatik strukturların təsviri verilir. Mühüm dəyişikliklərin dillərin tədrisinə tətbiq edilməsinin vacibliyi vurğulanır. Yeni, innovativ metod və üsulların dillərin tədrisi təcrübəsinə tətbiq edilməsinin zəruri olduğu qeyd edilir.

Lakin, təəssüflə deyilməlidir ki, proqram tələbləri heç də həmişə yerinə yetirilmir. Orta məktəblərin yuxarı siniflərində şagirdlərə tədris edilən xarici dildə qrammatik bacarıqların formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsindən danışarkən, qeyd edilməlidir ki, burada vəziyyət heç də qənaətbəxş kimi qiymətləndirilə bilməz. Çox vaxt qrammatikanın tədrisi ənənəvi kimi qiymətləndirilə bilən, lakin köhnəlmiş, günün tələblərinə cavab verməyən, aktuallığını itirmiş metod və üsullarla həyata keçirilir. Əksər hallarda qrammatik bacarıqların formalaşdırılması müasir metodikada prioritet kimi qəbul edilən interaktiv şəkildə deyil, təcrid edilmiş şəkildə həyata keçirilir. Tələbələr tərəfindən mənimsənilmiş qrammatik bilik və bacarıqlar şagirdlərdə həmin biliklərin real həyatda, kommunikasiya prosesində tətbiq etmək qabiliyyətini təmin etmir. Ənənəvi üsullarla həyata keçirilən qrammatikanın tədrisi nəticəsində yuxarı sinif şagirdləri öyrənilmiş qrammatik vahidləri ayrı-ayrı cümlələrdə istifadə edir, lakin onlardan yaradıcı şəkildə, real kommunikasiya prosesində istifadə edə bilmir.

Mövcud vəziyyətə ciddi dəyişikliklər edilməli, orta məktəblərin yuxarı sinif şagirdlərinə qrammatikanın aşılınması kommunikativ-yönümlü şəkildə həyata keçirilməli, əsas məqsəd kimi qrammatikanın öyrədilməsi deyil, ingilis dilinin öyrədilməsi, tədris edilən xarici dildə kommunikativ səriştənin və onun baza komponenti olan qrammatik (linqvistik) səriştənin inkişaf etdirilməsi olmalıdır. Orta məktəblərin yuxarı siniflərində şagirdlərə ingilis dilində qrammatikanın kommunikativ-yönümlü təliminin işlənilməsinin vacibliyindən danışarkən, ilk növbədə yuxarı siniflərdə qrammatikanın kommunikativ təliminin səmərəli şəkildə həyata keçirilməsini təmin edəcək amilləri müəyyənləşdirib, günün tələblərinə cavab verən, orta məktəbdə təhsil alan yuxarı sinif şagirdlərinin ehtiyac və tələbatları, maraq və tələbatlarını nəzərə almaqla işlənilməsinə hazırlanan təlim sistemini təlim kontekstinin xüsusiyyətlərini, şagirdlərin yaş və fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla tətbiq edilməsinin vacibliyi qeyd edilməlidir.

Qrammatikanın tədrisi prosesinin səmərəlilişdirilməsini təmin etmək məqsədilə yuxarı siniflərdə ingilis dili dərslərində istifadə edilən dərsliklərin və dərs vəsaitlərinin onlarda qrammatikanın kommunikativ təliminin tələblərini əks etdirmək baxımından təhlili həyata keçirilməlidir. Eyni zamanda, qrammatikanın yuxarı siniflərdə tədrisi vəziyyəti müşahidə edilməli, mövcud vəziyyət metodik cəhətdən təhlil edilməli, qrammatikanın tədrisinin çəx vaxt günü tələbləri səviyyəsində olmasının səbəbləri araşdırılmalıdır. Orta məktəbdə ingilis dilini xarici dil kimi tədris edən müəllimlər və yuxarı sinif şagirdləri arasında sorğuların keçirilməsi,

onların ingilis dilinin orta məktəbdə tədrisinə dair fikir, mövqə və tövsiyələrinin öyrənilməsi ingilis dilinin, o cümlədən qrammatikanın tədrisinin səmərəlilişdirilməsinə xidmət edən amillərdəndir.

Orta məktəbdə istifadə edilən dərslik və dərs vəsaitlərində olan qrammatik çalışma və tapşırıqların metodik təhlili onların dövrün tələblərinə uyğun olub-olmamasını müəyyən etmək imkanını verir.

Qeyd edilməlidir ki, bu gün ingilis dilini öyrənən gənclər, o cümlədən də yuxarı sinif şagirdləri bu dili pragmatik məqsədlərlə öyrənir, yəni dildən praktikada, onlara uyğun olan əhəmiyyət kəsb edən kontekstlərdə istifadə etmək bacarıqlarına yiyələnmək üçün öyrənir. Dilöyrənənlərin böyük əksəriyyəti dil haqqında nəzəri biliklərin mənimsənilməsi deyil, dilin ünsiyyət vasitəsi kimi öyrənilməsinə üstünlük verir. Məhz bu səbələrdən orta məktəbdə ingilis dilinin qrammatikasını hansı yollarla, hansı metod və üsullarla öyrədilməsinə xüsusi önəm verilməli, onlarda mənimsənilməli olan qrammatik bacarıqların kommunikativ – yönümlü, funksional – yönümlü formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Qrammatik vahidlərinin təcrid edilmiş şəkildə deyil, kommunikasiya kontekstində təqdim edilməsi daha səmərəli nəticələrin əldə edilməsini təmin edən əsas şərtlərdəndir.

Günün tələblərinə uyğun olaraq, dilin aspektləri, o cümlədən xarici dilin qrammatikası təcrid edilmiş şəkildə deyil, dilin digər aspektləri və, eləcə də, nitq fəaliyyəti növləri olan şifahi nitq, dinləyib- anlama, oxu və yazı vərdiş və bacarıqlarının aşılınması ilə kompleks şəkildə həyata keçirilməlidir. Şagirdlərə təqdim edilən hər bir qrammatik vahid, hər bir qrammatik struktur kommunikativ cəhətdən əhəmiyyət kəsb etməli, əldə edilmiş nəzəri bilikləri praktikaya tətbiq edilməsini təmin etməlidir [2].

Əsas məqsəd mənimsənilmiş qrammatik vahidlərin yaradıcı, spontan nitq prosesində düzgün və kontekstə uyğun olan şəkildə istifadə etmək bacarığın formalaşdırılmasıdır. Lakin yaradıcı spontan nitq dedikdə, nitqin yalnız vaxt baxımından spontan olduğu nəzərdə tutulur. Linqvistik aspektdən nitq həmişə hazırlanmış təşkil edilməsi deyil, onun məzmununa yönəlməsidir. Bu isə linqvistik, o cümlədən də qrammatik materialların şüurualtı avtomatlaşdırılmış şəkildə istifadə edilməsini tələb edir. Buna nail olmaq üçün, qrammatik materialların tədrisi, orta məktəblərdə yuxarı sinif şagirdlərinə qrammatik bacarıqların aşılınması real situasiyaların analogları olan şərti- kommunikasiya situasiyalarında baş verən verbal ünsiyyət prosesində həyata keçirilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Hymes D. Sociolinguistics: the ethnography of speaking Cambridge: Winthrop Publications, 1974, p. 189-223.
2. Jacobs, Y. E. (2004). Complicating contexts: Issues of methodology in researching the language and literacies of instant messaging. Reading Research Quarterly, 39(4), 394-406
3. English Language. Description, Variation and Context (ed. Jonathan Culpeper) (2009). Palgrave Macmillan

Summary

Some problems of teaching grammar skills in English to high school senior students

The article deals with the problem of teaching English grammar to high school students. Teaching grammar has always been a very central matter. Traditionally, the main goal possesses learning grammar rules. But nowadays the focus has changed from teaching grammar to teaching communication in the target language.

Резюме

Некоторые проблемы обучения грамматике английского языка учащихся старших классов средней школы

В статье исследуется проблема обучения грамматике английского языка учащихся средней школы. Обучение грамматике всегда было чрезвычайно важной проблемой. Традиционно, основной целью являлось усвоение грамматических правил. Однако, сегодня центральной проблемой является не обучение грамматике, а обучение речевому общению на изучаемом языке.

*Rəyçi: ped.f.d., dos. G.Şirəliyeva
ADU-nun Linqvodidaktika kafedrasının
18.01.2017-ci il tarixli iclasının
08 sayılı protokolundan çıxarış.*

Daxil olma tarixi: 19.01.2017